

SKRB ZA LJUDE U POSLJEDNJEM RAZDOBLJU ŽIVOTA

S. Ljiljana Todorčić, Split

UDK: 266 : 364.65-053.9

Priopćenje

Primljeno 10/97

Polazeći od činjenice da je najveća briga, pomoć i zaštita ljudima potrebna na početku i na kraju života, razumljivo je da se u posljednjem razdoblju života prije smrti očekuje posebna skrb, osjećajna toplina i prijateljstvo. Iako većina starih ljudi želi umiranje u obitelji, ipak najveći dio starijih osoba danas umire sam u vlastitu domu, ili u nekoj od institucija zdravstvene ili socijalne skrbi.

Čini nam se normalnim da starost povezujemo s umiranjem i smrću. Međutim, ono što se uočava u radu s ovom kategorijom ljudi jest činjenica da oni gotovo i ne pomišljaju na smrt. Svejedno je da li imaju sedamdeset, osamdeset ili devedeset godina (sjetimo se riječi iz psalma "zbroy naše dobi sedamdeset je godina, ako smo snažni, i osamdeset"); svejedno je, dakle, koliko imaju godina – oni i ne pomišljaju da će umrijeti. Ako i spominju velik broj godina pa čak verbalno i priželjkuju smrt, doista su uvjereni da se to njima neće tako brzo dogoditi. Ako su i praktični vjernici bili cijeli život, a i sada su, smrt je daleko od njihovih doživljavanja. Očekivanje pomoći njihova je glavna preokupacija. Zato je riječ o brizi za ljude u ovoj fazi života. Mogli bismo reći da je i način prijelaza u vječni život sastavni dio skrbi za treću životnu dob ljudi. Jer, kako reče Halil Džubran: "Život i smrt jedno, su kao što su jedno rijeka i ocean." (H. Džubran, *Prorok*, GZH, 1982., str. 61.

Poznato nam je da je siguran porast broja starijih ljudi u pučanstvu novog tisućljeća. Porast starijih ljudi u ukupnom pučanstvu jedna je od najizraženijih demografskih pojava kraja drugog tisućljeća.

Naglo zanimanje za probleme starenja i starosti počinje nakon II. svjetskog rata, kao posljedica velikog porasta broja starijih ljudi gotovo u svim zemljama Europe i SAD-a. Danas je postotak starijih osoba (od 65 godina starosti naviše) u svim razvijenijim zemljama veći od 10 posto a u nekima, kao npr. u Švedskoj, iznosi čak 25 posto.

Prema kriterijima organizacije Ujedinjenih Naroda i Svjetske zdravstvene organizacije, narodi s udjelom osoba starijih od 65 godina većim od 10 posto u ukupnom stanovništvu, smatraju se starim narodima.

Pučanstvo Hrvatske prema tom kriteriju spada u staro pučanstvo. Prema popisu stanovništva od 1991. godine u Hrvatskoj je bilo oko 12 posto ili oko 600.000 osoba starijih od 65 godina.

Starijoj je osobi prijeko potrebno osigurati jaku socijalnu podršku da bi održala pojedine sposobnosti i socijalnu uključenost.

Postojeće predrasude o starenju kao isključivo negativnom procesu uvjetuju društvenu marginalizaciju starih ljudi i određuju njihovu pasivnu ulogu u starijoj dobi.

U jednom novinskom članku pisalo je: "Starost je... postala velikom smetnjom u prenapućenom svijetu. Mlad čovjek, a pogotovo dijete, više nimalo ne uvažava starost. Od svega... ostalo je poneko sažaljenje pomiješano s naivnom potrebom očuvanja vlastite savjesti. Većina se prema starcima odnosi s prikrivenom ili čak otvorenom porugom, s omalovažavanjem, često i s nesnošljivošću... Starački domovi puni su besciljnih odlaznika koji su izgubili svrhu i koji su se zauvijek povukli da ne smetaju i da ne budu vrijeđani. Savjeti starih dočekuju se s rugalicama. Gotovo nitko više ne ustupa mjesto starijemu niti starijega propušta u prolaznju. Došlo je doba koje nema ni milosrđa ni uvidavnosti prema starcima." (*Slobodna Dalmacija*, 16. svibnja 1995., prof. A. K.)

Upravo na rušenju predrasuda o starosti i starenju kao nečem negativnom, a ne kao sastavnom dijelu života, koji kao i svaki drugi ima svojih pozitivnih i negativnih obilježja, treba pripremati podlogu za drukčiji, humaniji odnos prema starijim ljudima u 3. tisućljeću.

Sve to zahtijeva i nov odnos u skrbi za starije čija načela možemo naći u dokumentima socijalnog nauka Crkve koji je u mnogočemu gotovo identičan s načelima suvremene gerontološke znanosti.

Ljubav za bližnjeg kao jedno od najvažnijih načela katoličkog poimanja društvenih odnosa odavno u prvi plan ističe brigu za posebno ugrožene skupine pučanstva, u koje spadaju i stariji ljudi. U duhu tog načela organiziraju se i prve ubožnice za siromašne ljude. No u suvremenom poimanju skrbi za stare nekadašnji pristup pružanja institucionalne pomoći starijim ljudima ovisnima o tuđoj pomoći sve se više usmjerava aktivnom pristupu, pružanjem podrške u što duljem očuvanju neovisnosti i samostalnosti kroz vlastitu brigu za vlastitu starost, uz stavljanje naglaska *na potrebu snažne obiteljske podrške starijem članu obitelji*.

U dokumentima socijalnog nauka Crkve nailazimo na osnovna načela koja nama katolicima trebaju služiti kao temelj za promišljanje i planiranje skrbi za starije ljude, kao što su poštivanje dostojanstva osobe, ljubav za bližnjega, solidarnost s bližnjim i posebna briga za siromašne starije ljude.

U Povelji o pravima obitelji predložene od Svete Stolice svim osobama, ustanovama i predstavnicima vlasti nadležnima za poslanje obitelji u suvremenom svijetu kaže se da "starije osobe imaju pravo da u krugu svoje obitelji ili, ako je to nemoguće, u prikladnim ustanovama nađu takvu sredinu u kojoj će svoju starost moći proživjeti u miru i vedrini".

U istoj Povelji o pravima obitelji između ostalih se spominje i pravo starijih osoba *na dostojan život i doličnu smrt*.

Da je obiteljska potpora uvijek problematična, svjedoči nam i zgoda iz Evandjelja: Isus pita svoje suvremenike: "A zašto vi prestupate zapovijed Božju radi svoje predaje? Ta reče Bog: Poštuj oca i majku! I: Tko prokune oca ili majku, smrću neka se kazni! A vi velite: Rekne li tko ocu ili majci: Pomoć koja ti od mene ide neka bude sveti dar, ne treba da poštuje oca svoga ni majku svoju." (usp. Mk 7,9-12)

Ovaj Isusov prijekor vrlo je važan jer upozorava na neusporedivost Božjih i ljudskih uredaba te na Isusovu zauzetost za dobro starijih ljudi – *roditelja* – koji imaju djecu, koja su po Božjem zakonu dužna osigurati *im staračke dane*.

Kod spominjanja ove evanđeoske zgone pmišljam *na molbe djece za smještaj roditelja u dom*; pri tome obećavaju razne donacije ili - kako nekada znaju doslovno reći, valjda kad vide nas sestre - kojem svecu treba dati koliko novca. Pomislim kako sve daju samo da netko drugi preuzme brigu za njihove stare i nemoćne roditelje. I u obiteljima i općenito u društvu zaboravlja se da su stari ljudi nekad obilato davali, da danas daju i da su kadri davati.

Danas je starost postala nesigurna i u gradu i na selu. Osobito život u gradu sve više izolira ljude u stanovima. Zbog raspada primarnih obitelji i sve češće težnje mladih parova da žive odvojeno od svojih roditelja, koliko god je to dobro za njihov bračni život, njihovi roditelji u kasnijim godinama žive u osami, u svoja četiri zida.

Strahuju da ih nitko neće obići, da će jednoga dana biti u tako lošem stanju da sami neće moći dozvati pomoć. Ako i imaju koga od obitelji, današnji ritam života i brojne obveze mladih članova obitelji ne pružaju sigurnost za stariju i bolesnu osobu da će u stanovitom trenutku netko biti uz nju i pomoći joj, ako zatreba. To u starijih ljudi izaziva strah i paniku.

Često se može čuti da su stariji ljudi dosadni, da stalno nešto hoće ili trebaju, a oni zapravo provjeravaju svoju okolinu, upozoravajući da su prisutni i da im je potrebna nečija blizina.

Kad se starom čovjeku pristupi bez žurbe, rado iznosi sjećanja na događaje iz svoje osobne povijesti. Osnovna poruka koju prigodom

ovih susreta daje jest: Ja sam nešto drugo, osim ove "starudije" koju vidite. Ja sam čovjek koji je učinio značajne stvari u životu.

Na taj način stvara se most između osobne prošlosti i sadašnjosti. Svatko od nas osjeća potrebu za životnim kontinuitetom i spoznavanjem samoga sebe. Ta je potreba osobito izražena u starijih osoba. Stoga im je važno omogućiti da iskažu svoju bogatu prošlost i potvrde svoj identitet, povezujući je sa sadašnjosti. Mnoge starije osobe žele spoznati svoj život, rasvijetliti svoja prošla iskustva očekujući svršetak života i smrt.

U starijoj dobi nije dostatno procjenjivati ljude prema tome kakve su njihove sadašnje mogućnosti. Njih se ne može razumjeti, a da se ne sazna kakvi su bili prije, što su radili, te što još možda mogu raditi. To starijoj osobi pomaže da ispuni praznine u osobnoj povijesti i bolje rasvijetli sadašnjost. Dobro je u pristupu ovim ljudima to imati na umu. Inače se događaju nesporazumi.

Evo primjera: Dođu svećenici ispovijedati u Dom prigodom prvog petka. Žuri im se, gledaju na sat, rezervirali su sat vremena za stotinjak ljudi u Domu. Nakon "obavljena posla" izjavljuju da njihov nema smisla ispovijedati, da oni ne znaju i ne razumiju ništa.

A oni i te kako znaju, razumiju, imaju svoje patnje, trpljenja, nerazumijevanja, traže pomoć. U susretu i radu s njima treba usporiti hod, znati ih čuti i vidjeti i obogatiti se onim što jesu.

U apostolskoj pobudnici *Familiaris consortio* (Obiteljska zajednica) iz 1981. godine o zadaćama kršćanske obitelji papa Ivan Pavao II. spominje da su u mnogim društvima, osobito industrijskim, stariji ljudi "dovedeni do neprihvatljivih oblika rubnosti što je ujedno izvor silnih patnji za njih" (usp. *Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, KS, Zagreb, 1991., str. 537).

Jednom prigodom jedan je seoski župnik rekao da će te zime, koja je bila započela, u njegovoj župi nekoliko starih nemoćnih ljudi umrijeti od hladnoće. A u razgovoru za smještaj u Dom starice sa sela, gospođa koja je došla tražiti smještaj, priča kako je dotična osoba gladna jer je sama i nemoćna brinuti o sebi, a susjedi su odselili.

Svi znamo da sličnih primjera u našim selima, na žalost, ima dosta.

Ni u gradu nije ništa bolje. Pri Domu na Lovretu organizirali smo službu za pomoć i njegu starim i nemoćnim osobama u njihovim stanovima. Prigodom jednog takvog posjeta nemoćnom bračnom paru, susretnemo gospođu, našu vjernicu, koja je svaki dan u crkvi. Priča nam kako je tu, stan ispod, umrla starica od gladi i kako je

nađena mrtva danima nakon smrti. Primjer je to nemara nas kršćana.

Svi znamo da se takvi strašni događaji ponavljaju u gradovima. Tolike nemoćne osobe, ovisne o tuđoj pomoći čekaju...

Prisjetimo se da su ljudi treće životne dobi najprisutniji i u našim crkvama. Što činimo za njih kad postanu nemoćni? Nije dovoljno požuriti kad im treba podijeliti bolesničko pomazanje, a možda u vremenu duge bolesti zaboravljamo da postoje.

Čovjek ostaje čovjek do zadnjeg trenutka svojega života, sa svojim neotuđivim pravom da se s njim postupa onako kako dolikuje čovjeku. Zato trebamo zaštititi svakoga starog, bolesnog i nemoćnog čovjeka.

U ovom vremenu društvenih promjena teško se snalazimo i mi u Crkvi, tražeći nove puteve djelovanja.

U prijašnjem društvenopolitičkom sustavu organizirana briga za starije bila je gotovo isključivo u nadležnosti državnih institucija.

Današnja država, kada govorimo o brizi za potrebne, predviđa u novom Zakonu o socijalnoj skrbi razvoj takvih modela u kojima država neće imati centraliziranu ulogu u određivanju načina i organizacije socijalne skrbi, već će ona biti usmjerena na lokalne zajednice, koje najbolje poznaju probleme i mogu brzo prilagođivati svoje lokalne programe izmijenjenim potrebama u zajednici. Razvoj do sada nedovoljno iskorištenih mogućnosti obiteljske i lokalne društvene brige za starije ljude, bit će jedan od najizraženijih trendova u trećem tisućljeću na ovom području.

Pritisak na institucionalnu skrb bit će manji uz snaženje uloge obitelji putem edukacije, osiguravanja mogućnosti da izvaninstitucionalni servisi preuzmu dio brige za starije ljude u obitelji. Takva usmjerenost pruža i Crkvi veći angažman u skrbi za starije ljude.

A enciklika *Stota godina (Centesimus annus)* potiče nas da je "u proučavanju, produbljivanju, širenju i primjeni kršćanskog socijalnog nauka nezaobilazna suradnja mjesnih crkava" (*Stota godina*, KS, Zagreb, 1991., str. 64).

Dobrotvorno djelovanje, tj. ljubav i pomoć nemoćnima obvezuje svakog čovjeka, pogotovo kršćanina.

Prema Evanđelju nećemo se moći pred Gospodinom opravdati ni ako budemo za opravdanje govorili: "U tvoje smo ime propovijedali." Reći će nam: "Zaista, kažem vam, ne poznajem vas, odlazite od mene – što niste učinili jednome od moje najmanje braće, ni meni niste učinili."

Ovim – rekla bih – natuknicama htjela sam skrenuti pozornost na ovu problematiku.

Uz mnogo dobra u obitelji i u društvu što se čini za ovu kategoriju najugroženijih među nama, mi koji smo izravno angažirani u ovom radu svakodnevno nailazimo na mnoga zanemarivanja brige za starije ljude. A moglo bi biti drugačije, puno bolje, uz malo više razumijevanja, osjećaja i kreativnosti svih nas kao pojedinaca i naših zajednica crkvenih i društvenih. I završit ću stihovima Stjepana Lica (*Otkriće blizine*, Biskupski ordinarijat Đakovo, 1987.):

*Podite vedri ulicama ovog grada,
Da ne utone u sjene, u hlad, u zaborav.*

*Kraj ... staraca prolazite sporije,
Da osjete kako ih primjećujete,
Da ih dotakne život koji se nije umorio u vama,
Da im vaša blizina priopći...*

*Kako je danas, kako je sada, kako je prisutnost
Jedino ime vječnosti.*

Literatura:

Starost i starenje izazov današnjice. Zbornik radova, Savjetovanje, Makarska, 6. do 8. prosinca 1995., Ministarstvo rada i socijalne skrbi, Zagreb, 1995.

Dr. Mladen Havelka, *Skrb za starije i nemoćne u duhu katoličke tradicije*, predavanje na simpoziju Franjevačkog instituta za kulturu mira, u: *Kultura solidarnosti. U službi svijetu, u službi Spasitelju. Zbornik radova, Franjevački institut za kulturu mira, Split, 1997.*

Sto godina katoličkog socijalnog nauka, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1991.